

Ajuntament de Barcelona

Dones

**PUNTS
D'INFORMACIÓ I
ATENCIÓ A LES
DONES DE
BARCELONA**

**[EL MODEL
D'ACOMPANYAMENT
PSICOLÒGIC DELS
PIADS]**

Juny de 2011

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ	3
1. LA CONSTRUCCIÓ DEL MODEL D'ATENCIÓ A LES DONES DES DELS PIAD.....	4
1.1. L'epistemologia com a marc de referència.	4
1.1.1. El construccionisme social i el constructivisme	
1.1.2. La perspectiva de gènere	
1.1.3. Convergències entre construccionisme i perspectiva de gènere	
1.2. Les teories sobre les quals sostenim el model d'atenció	9
1.2.1. El model ecològic	
1.2.2. Les teories sistèmiques	
2. EL MODEL D'ACOMPANYAMENT PSICOLÒGIC DELS PIADs	17
2.1. Premisses de les quals partim	17
2.2. Proposta per a l'acció. Metodologia	18
2.2.1. Situacions susceptibles d'acompanyament psicològic.....	18
2.2.1.1. Canvis i crisis del cicle vital	
2.2.1.2. Conflictes de parella	
2.2.1.3. Separacions disfuncionals	
2.2.1.4. Dols i ruptures no disfuncionals	
2.2.1.5. Dols ambigus	
2.2.1.6. Dol migratori i dificultats en el procés d'adaptació	
2.2.1.7. L'assetjament moral i sexual a la feina	
2.2.2. Com es fa la derivació?	29
2.2.3. El procés d'acompanyament psicològic.....	30
2.2.3.1. Marc i definició del context	
2.2.3.2. Fases de l'acompanyament psicològic	
2.2.3.2.1. La fase inicial	
2.2.3.2.2. La proposta de treball o contracte terapèutic	
2.2.3.2.3. La intervenció en l'acompanyament psicològic	
2.2.4. El lloc de les professionals en la relació d'acompanyament.	34

INTRODUCCIÓ

El març del 2009 l'Ajuntament de Barcelona va ampliar la tipologia de professionals dels PIADs, amb la finalitat de donar resposta a les necessitats de les dones – detectades al llarg dels anys de funcionament del servei des que es va crear el 2002 -, i de cara a que es pugui fer cada cop més un treball interdisciplinari, integrant dins la plantilla dels PIAD les psicòlogues, que s'afegien a les tècniques i advocades que ja hi treballaven.

Desenvolupar i definir un model d'acompanyament psicològic propi ha estat el repte per a l'equip dels PIAD durant l'últim any. Les dones que acudeixen a aquest servei, raó d'ésser d'aquest projecte, mereixen i necessiten d'una resposta especialitzada des de la perspectiva de gènere. A través d'aquest model d'atenció i de la manera de desenvolupar la tasca es pretén mostrar els valors i les creences de la nostra manera d'entendre les dones, les seves capacitats i el seu lloc en la comunitat i en la societat. Desenvolupem un model d'acompanyament des del servei dels PIADs amb les dones que requereixin d'aquesta atenció específica, duent a terme un treball conjunt que es desenvolupa tant a escala individual com grupal conjuntament amb les tècniques dels equips .

El model d'intervenció ha d'articular-se amb el treball que es fa des de la xarxa de serveis socials municipals existents. Es pretén, per tant, complementar la xarxa i donar respostes específiques i especialitzades a les dones que viuen a la nostra comunitat.

La tasca psicològica està enfocada a donar suport i acompanyament emocional a aquelles dones que estiguin en una situació d'especial vulnerabilitat, de confusió, de dol, de reflexió per prendre decisions, o bé que estiguin vivint en un conflicte relacional que els dificulta afrontar les seves vides de forma positiva.

ENTENEM que els models terapèutics o d'intervenció social s'estructuren i prenen vida a través del procés que els defineix. Per tant, qualsevol model es generarà en un itinerari que va des de l'epistemologia a l'acció, un procés que abasti des de les nostres formes d'acostar-nos a la realitat fins a aquelles accions que il·lustren les tècniques i estratègies que utilitza la professional. No hem d'oblidar que la funcionalitat d'un model d'intervenció rau en la coherència entre els dos aspectes del procés.

Des del context dels PIAD, hem identificat i seleccionat la mirada o les lents que ens permeten acostar-nos a la realitat de les dones en l'actualitat, aquella mirada que ens permet analitzar i comprendre el fenomen des de la complexitat, des de la perspectiva de gènere i des de l'anàlisi multidimensional del desenvolupament humà.

Una part del procés de treball ha consistit en la identificació i el desenvolupament de les diferents teories que donen sentit a les nostres accions i guien els procediments de treball: les teories sistèmiques, les feministes, les psicodinàmiques, les interaccionals o del vincle, les grupals, etc.

1. LA CONSTRUCCIÓ DEL MODEL D'ATENCIÓ A LES DONES DES DELS PIAD. DE L'EPISTEMOLOGIA A L'ACCIÓ

1.1. L'epistemologia com a marc de referència. Identificant les nostres mirades

L'epistemologia com a ciència s'ocupa d'estudiar el procés del "conèixer", és a dir el "com coneixem el que coneixem". És la base constituent de les línies teòriques del coneixement que fem servir per a l'anàlisi de la realitat.

Com a punt de partida vam establir la necessitat d'identificar les posicions des de les quals ens apropem a la realitat de les dones. Aquest procés ens ajudaria a prendre consciència i a ordenar els diferents elements epistemològics que guien la intervenció, tenint en compte que les epistemologies són allò que constitueix les línies teòriques dels models d'atenció social i psicològic.

Les epistemologies tradicionals plantejaven que les dades que rebien de la denominada realitat externa eren incorporades a través del sistema sensorial i després processades pel cervell per generar una acció. Però ja el 1972 el filòsof Heinz Von Foerster¹ va afirmar que la reintroducció de l'observador i la pèrdua de la neutralitat i de l'objectivitat són requisits fonamentals per a una epistemologia dels sistemes vivents, i que "en el moment en què deixem de considerar que les nocions que fem servir són propietat o atribut dels sistemes observats per concebre-les com a producte emergent de la interacció entre nosaltres i el sistema observat [...] ens movem de l'ontologia a l'epistemologia, dels sistemes observats cap al coneixement d'ells".

Des d'aquesta posició constructivista es considera que "hi ha efectivament un continu procés circular i repetitiu en el qual l'epistemologia determina el que veiem; això estableix el que fem; a la vegada, les nostres accions organitzen el que succeeix en el nostre món"

1.1.1. El construccionisme social i el constructivisme

El construccionisme social sorgeix a finals dels seixanta com una resposta al pensament modern, basat en les idees de racionalitat, objectivitat i progrés. S'emmarca dins del corrent postmodern, i suposa una revolució epistemològica que qüestiona els paradigmes del coneixement fins al moment, i al mateix temps, una reflexió ètica del que fins aleshores era un ordre polític amoral.

¹ VON FOERSTER, H. (1991). *Las semillas de la cibernética*. Barcelona: Gedisa.

Aquesta nova mirada fuig dels postulats mecanicistes i essencialistes, i replanteja la suposada neutralitat epistemològica. El coneixement és construït a partir de les pràctiques socioculturals. D'aquesta manera, els conceptes amb què anomenem tant el món com la ment són constituïts des de les pràctiques discursives, les quals estan integrades en el llenguatge, i per tant són conceptes sempre en negociació.

Gergen,² un dels seus principals precursors, proposa els següents principis del construccionisme:

- ⇒ **Cal qüestionar les veritats acceptades.** El coneixement no es deriva de l'observació parcial i objectiva de la realitat. Mirada escèptica sobre les nostres pròpies idees i categories sobre el món. Les categories amb què dividim el món no corresponen necessàriament a divisions reals.
- ⇒ **Cal tenir en compte l'especificitat històrica i cultural del coneixement.**
- ⇒ **Els processos socials sustenten el coneixement.** El coneixement és el resultat d'una construcció col·lectiva. Vivim en societat i les interaccions quotidianes que comporta aquest fet fabriquen, a poc a poc, les nostres versions del coneixement... Això significa que la veritat no deriva de l'observació objectiva del món, sinó dels processos i de les interaccions socials en què participem en cada moment.
- ⇒ **El coneixement i l'acció social són inseparables.** Les diferents descripcions o construccions del món sustenten certs models d'acció social i a la vegada n'exclouen d'altres.

En síntesi, es deriva d'aquesta postura un qüestionament profund de les veritats establertes, en superar el dualisme subjecte-objecte, amb la consegüent conclusió que la realitat que observem no és independent de nosaltres com a observadors/es. La implicació d'aquest nou enfocament és, sens dubte, esperançadora, ja que accepta i vehicula la transformació social des de les nostres pràctiques conscients.

La perspectiva de gènere, des d'on treballem, es nodreix d'aquesta mirada crítica, que evidencia la possibilitat de construcció de punts de vista alternatius més integradors i llunyans del corrent androcèntric dominant.

El constructivisme és una posició epistemològica que sosté que la realitat no se'n revela directament sinó que ha de ser construïda. No tenim accés directe a la realitat amb independència de les nostres construccions o esquemes culturals, socials, psicològics i de gènere. A més, cal tenir en compte els límits que ens confereix l'organització del sistema nerviós de la nostra espècie.

Els enfocaments psicològics derivats de l'epistemologia constructivista tenen en comú la visió de l'ésser humà com un ésser proactiu (vs. reactiu) que construeix activament el significat que atorga a la seva experiència d'acord amb un patró

² McNAMEE, S.; GERGEN, K. J. (1996). *La terapia como construcción social*. Barcelona: Paidós.

coherent, amb un sentit d'identitat que li permet sentir-se "jo" tot i les situacions canviants amb les quals es troba.

Des de la perspectiva de gènere fem aquella distinció que permet que emergeixi davant l'observador/a la realitat de les dones en una cultura patriarcal.

1.1.2. La perspectiva de gènere

La primera disciplina que va utilitzar el concepte de gènere va ser la psicologia. Robert Stoller (*Sex and Gender*, 1968) va estudiar els trastorns de la identitat sexual, examinant els casos en què l'assignació de sexe va fallar perquè les característiques externes dels genitals creaven confusió. Aquests casos van fer suposar a Stoller que el factor determinant de la identitat sexual i el comportament masculí o femení no és el sexe biològic sinó el fet d'haver viscut des del naixement les experiències, els rituals i els costums atribuïts als homes o a les dones. Stoller va concloure que l'assignació i l'adquisició d'una identitat és més important que la càrrega genètica, hormonal i biològica.

Des d'aquesta perspectiva psicològica, el gènere és una categoria en què s'articulen tres instàncies bàsiques:

a) **L'assignació o l'atribució de gènere.** Aquesta es porta a terme en el moment del naixement del bebè, a partir de l'aparença externa dels seus genitals.

b) **La identitat de gènere.** S'estableix més o menys a la mateixa edat en què l'infant adquireix el llenguatge (entre els dos i els tres anys) i és anterior al seu coneixement de la diferència anatòmica dels sexes. Des d'aquesta identitat, l'infant estructura la seva experiència vital; el gènere a què pertany el fa identificar-se en totes les seves manifestacions: sentiments o actituds de nen o de nena, comportaments, jocs, etc. Després d'establerta la identitat de gènere, quan un nen se sap part del grup masculí i ho assumeix i una nena fa el mateix amb el femení, aquesta identitat es converteix en un filtre per on passen totes les seves experiències.

c) **El paper del gènere.** El paper o rol de gènere pren forma amb el conjunt de normes i prescripcions que dicten la societat i la cultura en què l'ésser humà està immers sobre el comportament femení o masculí. Encara que hi ha variants d'acord amb la cultura, la classe social, el grup ètnic i fins i tot el nivell generacional de les persones, es pot afirmar que hi ha una divisió bàsica que correspon a la divisió sexual del treball més primitiva: les dones pareixen els nens i les nenes, i per tant, en tenen cura.

D'aquesta constatació es deriven que allò femení equival a allò maternal, allò domèstic i que pertany a l'àmbit privat, contraposat amb allò masculí, que mira cap a fora, cap a l'àmbit públic. La dicotomia masculí-femení, amb les seves variants

culturals, estableix estereotips moltes vegades rígids que condicionen els rols i limiten les potencialitats humanes de les persones en estimular o reprimir sentiments, comportaments i fins i tot visions del món en funció de la seva adequació al gènere assignat. Els resultats són concloents: Si bé les diferències sexuals són la base sobre la qual es fonamenta una determinada distribució dels rols socials, aquesta assignació no es desprèn “naturalment” de la biologia sinó que és una construcció social.

Els estereotips de gènere més o menys rígids, depenent de la cultura, la família i les pròpies capacitats, determinen el que han de ser i com han de ser els homes i les dones, allò que és propi de la masculinitat i la feminitat. Si bé tant homes com dones estem determinats per la construcció simbòlica de la diferència sexual, la valoració que s'atribueix al rol masculí i al rol femení no és la mateixa.

Històricament, prenent com a punt de referència l'anatomia de la dona, amb la seva funció reproductiva, se li han atribuït funcions i limitacions que la posen en una posició d'inferioritat respecte dels homes. La seva “feblesa física”, la seva “vulnerabilitat” durant l'embaràs o el seu paper especial i insubstituïble durant la criança l'han posicionat rígidament en l'àmbit privat, apartant-la de les instàncies de poder: de decisió del curs de la seva vida, de la gestió dels seus propis béns, de la participació política, de controlar la seva pròpia sexualitat i desig de procrear, d'educar-se, de triar lliurement el tipus de feina que vulgui exercir, etc. Alhora, els homes han tingut històricament el rol de proveir la família, fent-se càrrec de prendre les decisions importants (incloses aquelles que pertanyen a la dona), participant més plenament de les instàncies públiques, com la participació política, l'administració de béns, etc. Com podem deduir, la feminitat i la masculinitat es conformen a partir d'una relació mútua, complementària i jerarquizada que explica les formes que adquireixen les relacions de poder entre homes i dones.

És veritat que en la societat occidental s'ha pres consciència d'aquestes discriminacions per causa de gènere i que s'han creat mecanismes per contrarestar-les, però també sabem que la representació de les dones en política encara està lluny de ser igualitària, encara existeixen discriminacions en l'àmbit laboral i que les dones, tot i que treballin fora de casa, tenen, majoritàriament, la major responsabilitat en l'àmbit privat, tant en l'àmbit de les tasques de la llar com en l'afectiu i a l'hora de mantenir l'harmonia dintre de casa.

D'altra banda, amb els fluxos migratoris actuals ens confrontem moltes vegades amb relacions de poder home-dona més marcats que els que hem aconseguit a Occident al llarg de la història. Aquest fet fa que dins de la població amb què treballem hi hagi molta variabilitat quant a la cosmovisió de gènere i evidentment quant al grau de desigualtat entre homes i dones.

En conclusió, la perspectiva de gènere com a marc de referència implica:

- **Reconèixer les relacions de poder que s'estableixen entre els gèneres, en general atorgant una posició dominant als homes com a grup social i de submissió a les dones.**

- Que aquestes relacions es construeixen socialment i històricament i afecten la subjectivitat de les persones.
- Que les mateixes relacions travessen tot l'entramat social i s'articulen amb altres relacions socials, com les de classe, les d'ètnia, les d'edat, les de preferència sexual, les de religió, etc.

1.1.3. Convergències entre el construccionisme i la perspectiva de gènere

La perspectiva de gènere des de la qual treballem comparteix amb l'enfocament construccionista una mirada crítica i transformadora de les estructures socials normatives. Trobem diversos punts convergents entre aquests corrents.

Mirada crítica. Tant la perspectiva de gènere com el construccionisme social plantegen una desconstrucció crítica de les estructures que sustenten la nostra concepció del món. Per arribar a aquest punt se serveixen de nous plantejaments com:

- ⇒ Qüestionament de les veritats acceptades i de l'objectivitat. La perspectiva de gènere assumeix una actitud escèptica amb el model patriarcal establert. La divisió dels gèneres, així com les característiques i els rols atribuïts socialment, són fruit d'una construcció social (per tant, són repensables i modificables), i col·laboren en la perpetuació dels mecanismes de dominació del sistema patriarcal. Existeixen biaixos de tipus patriarcal i masclista derivats de l'androcentrisme des del qual parteixen la construcció i la comprensió de la nostra realitat.
- ⇒ Superació dels binarismes i les dicotomies. El pensament científic modern és un pensament complex i pot arribar a qüestionar-se les dicotomies com a forma de categoritzar i comprendre la realitat. La perspectiva de gènere pren aquest supòsit i permet mirades més integradores. Superant la dicotomia se supera l'exclusió, per tant es tracta d'un punt de vista més democratitzador.
- ⇒ Universalisme/superació de l'universalisme o descentrament/etnocentrisme. La perspectiva de gènere critica els efectes de la idea de l'universal en la comprensió de la construcció i la naturalització de les diferències de sexe i gènere i de les diferències dins les diferències (etnocentrisme).
- ⇒ Historicitat del nostre coneixement. Construïm des d'un marc cultural específic marcat pel temps i per l'espai en què ens situem, és a dir que el nostre pensament es desenvolupa dintre d'un context social i històric que determina el coneixement. Des de la perspectiva de gènere, construïm un coneixement tenint en compte les condicions històriques i l'evolució.
- ⇒ Llenguatge com a forma d'acció. La dominació masculina s'evidencia en l'ús sexista del llenguatge, i converteix el que és masculí en universal. La perspectiva de gènere anomena amb noves paraules les coses conegudes, fa evidents els fets ocults i genera nous significats d'allò que ja sabem,

posa nom a allò que no és reconegut, i des d'aquest reconeixement s'obre el camí al canvi social.

Les reflexions construccionistes desconstrueixen nocions profundament arrelades. De la mateixa forma, la perspectiva de gènere planteja una nova mirada democratitzadora, que implica el reconeixement de la desigualtat legitimada des del model patriarcal. Ambdues condueixen al posicionament actiu del subjecte quant a la participació activa en els processos de transformació social.

Es tracta de perspectives que generen construccions i, per tant, apropaments a la realitat, alternatives als corrents hegemònics. En aquest sentit, la perspectiva de gènere permet comprendre el món des d'una nova òptica que s'allunya de les estructures rígides del model patriarcal. Genera un procés obert de creació de coneixements, d'interpretació i de pràctica social i política. Inclou el propòsit de transformar l'ordre de poders entre gèneres, i per tant la vida quotidiana, els rols, les relacions i les normes que legitimen el ser dona i el ser home.

1.2. Les teories sobre les quals sostenim el model d'atenció

Les teories que construïm són els marcs protectors sobre els quals es formen els models del saber i del coneixement; i en aquest cas, els models terapèutics o d'ajut s'estructuren partint d'aquestes bases teòriques. Es modelen a través del pragmatisme i s'elaboren estratègies i tipus d'intervencions que requereixen l'aplicació de diferents tècniques. Per mitjà de diferents teories es pauten metodològicament els passos del conèixer, es construeixen hipòtesis, s'elaboren estructures conceptuals, models explicatius que organitzen i acomoden el fet observable sota una lent específica, guiada per les regles inherents a les mateixes teories.

La complexitat pel que fa a la situació de les dones, tant des d'una perspectiva històrica com en l'actualitat, ha estimulat múltiples teories per aprofundir en la comprensió de la seva realitat des d'un punt de vista social, polític i relacional, així com envers totes les vivències relacionades amb la violència, la submissió i la desigualtat.

No obstant això, la multiplicitat causal de factors que intervenen en la realitat de les dones requereix d'una mirada àmplia i integradora que ens permeti comprendre en la seva especificitat la problemàtica social en què es pretén incidir (prevenció i treball comunitari), les relacions socials, familiars i afectives que impedeixen el just desenvolupament de la dona i les seves vivències doloroses.

1.2.1. El model ecològic

Apostem per la Teoria Ecològica de Bronfenbrenner (1987), que ens permet entendre la influència que tenen els ambients en el desenvolupament de la persona, i com les

realitats personal, familiar, social i cultural poden entendre's com un tot articulat entre si de manera dinàmica.

Des d'una perspectiva ecològica, Bronfenbrenner³ concep l'ambient ecològic com un conjunt d'estructures seriades i estructurades en diferents nivells, on cada un d'aquests nivells conté l'altre.

Anomena aquests nivells microsistema, mesosistema, exosistema i macrosistema:

- el microsistema constitueix el nivell més immediat en què es desenvolupa l'individu (usualment la família);
- el mesosistema comprèn les interrelacions de dos o més entorns en què la persona en desenvolupament participa de manera activa;
- l'exosistema és integrat per contextos més amplis que no inclouen la persona com a subjecte actiu;
- el macrosistema és configurat per la cultura i la subcultura en la qual es desenvolupen la persona i tots els individus de la seva societat.

Bronfenbrenner (1987) argumenta que la capacitat de formació d'un sistema depèn de l'existència de les interconnexions socials entre aquest sistema i altres. Tots els nivells del model ecològic proposat depenen els uns dels altres i, per tant, es requereix d'una participació conjunta dels diferents contextos i d'una comunicació entre ells.

Es tracta d'un model explicatiu inspirat en la Teoria General de Sistemes i postula que la realitat familiar, la realitat social i la cultura poden entendre's organitzades com un tot articulat, com un sistema compost per diferents subsistemes que s'articulen entre si de manera recíproca, dinàmica i permanent.

En un sistema cadascuna de les parts està relacionada de tal manera amb les altres que una alteració en una d'elles provoca un canvi en totes les altres, és a dir en tot el sistema; situació coneguda com la recursivitat dels sistemes. Per la qual cosa aquest concepte ens indica que un sistema és, d'una banda, part de sistemes més amplis, i de l'altra, que pot estar compost de sistemes menors.

Així, la teoria ecològica passa a formar part de **les teories dialèctiques contextuals** que expliquen el canvi de conducta de l'individu a través de la influència de l'entorn, i que es tracta, per tant, d'un canvi multidireccional, multicontextual i multicultural.

Les seves aplicacions han anat més enllà de la mera descripció del desenvolupament humà, i durant les últimes dècades ha possibilitat la construcció de models explicatius complexos que ens permetran obtenir unes mirades més àmplies respecte a realitats difícils d'abordar i que requerien, per part dels professionals, d'intervencions a diferents nivells per poder donar respostes adequades.

³ BRONFENBRENNER, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge: Harvard University Press. (Traducció castellana: *La ecología del desarrollo humano*. Barcelona: Paidós, 1987.)

El 1980, Belsky⁴ va reprendre el model original de Bronfenbrenner i el va aplicar al maltractament infantil. En l'aplicació de Belsky, la família representava el microsistema, i l'autor argumentava que en aquest nivell més intern del model es localitza l'entorn més immediat i reduït al qual té accés l'individu. El microsistema refereix les relacions més properes de la persona i la família, és l'escenari que conforma aquest context immediat. Aquest pot funcionar com un context afectiu i positiu de desenvolupament humà o pot tenir un paper destructiu o disruptor d'aquest desenvolupament.

Per Belsky (1980), l'exosistema és el segon nivell i està compost per la comunitat més propera després del grup familiar. Aquesta inclou les institucions mediadores entre els nivells de la cultura i l'individual: l'escola, l'església, els mitjans de comunicació, les institucions recreatives i els organismes de seguretat. L'escola constitueix un lloc preponderant en l'ambient dels joves; ells romanen una gran part del seu temps en aquest lloc, la qual cosa contribueix al seu desenvolupament intel·lectual, emocional i social.

El macrosistema comprèn l'ambient ecològic, que abasta molt més enllà de la situació immediata que afecta la persona. És el context més ampli, i remet a les formes d'organització social, als sistemes de creences i als estils de vida que prevalen en una cultura o subcultura.

Des del model ecològic també s'ha anat definint la violència com un fenomen relacional en el qual convergeixen variables de diferent ordre de recursivitat, des de la individual fins a la macrosocial, en consideració del seu present i de la seva història. A més de la seva solidesa teòrica, aquest model té un valor heurístic, en el sentit que ofereix respostes i sosté models d'intervenció al voltant del problema de la violència.

Comprendre el fenomen de la violència en l'espai familiar des de la perspectiva ecològica requereix considerar la relació dels diferents contextos o sistemes i subsistemes en què es desenvolupen les persones que viuen la situació de violència.

Els diversos contextos a què fa referència el model ecològic aplicat als fenòmens de la violència són el macrosistema, el exosistema i el microsistema. La relació entre aquests sistemes permet comprendre com es vincula l'abús familiar amb els contextos socioculturals de l'abús, en identificar nivells de sistemes i descriure la interacció entre la cultura, les institucions i les organitzacions socials, la història individual i les dinàmiques subjectives de les persones, respectivament.

Un altre suport teòric explicatiu fonamental és la Teoria de Gènere, que permet la comprensió d'aquest fenomen; a través de l'anàlisi de l'ordre social de gènere, aporta elements d'anàlisi com ara la posició i la condició de les dones, la desigualtat en la distribució del poder, els rols i les relacions de gènere, i la socialització de gènere.

Des d'una perspectiva de gènere, la violència en la família revela un fenomen estructural inherent en l'hegemonia patriarcal, que s'ha d'analitzar en relació directa

⁴ BELSKY, J. (1980). "Etiology of child maltreatment: A developmental-ecological analysis". *Psychological Bulletin*, 114, 413-434.

amb les estructures socials i les representacions col·lectives que contínuament són produïdes i reproduïdes com a normals.

En aquest sentit, incorporar la categoria de gènere a l'anàlisi i a la intervenció des d'un model ecològic suposa concepatuar que les relacions de gènere en la nostra societat no només es basen en una distribució desigual del poder (relacions definides com a asimètriques), sinó que són part constitutiva de la construcció social de la subjectivitat femenina i masculina. Distinció que, d'altra banda, permet que els homes apareguin estadísticament principalment com a agressors i les dones, principalment com a víctimes.

La comprensió de la *pluricausalitat* de la situació de les dones i de la necessitat d'abordar-la *transversalment* es potencia en utilitzar un marc de referència teòric ecològic que permet apreciar clarament els diversos factors i nivells que permeten la reproducció i el manteniment de relacions de desigualtat i/o submissió i, per tant, aquells aspectes en què cal intervenir i que es caracteritzen per la interacció dels subsistemes: macrosistema, exosistema, microsistema, sistema individual.

Acollim el model ecològic, que ens permetrà entendre la influència que tenen els diferents nivells que envolten les dones amb qui treballem i que influeixen en la construcció de cada una d'elles com a persona. També podrem expressar millor l'impacte de la desigualtat de gènere sobre la vida de les dones amb qui treballem.

- ⇒ **El macrosistema**, com el defineix també Belsky, és el context més ampli que correspon a les formes d'organització social, els sistemes de creences i els estils de vida que prevalen en una cultura o subcultura. La cultura patriarcal correspon a aquest nivell, amb les creences i els valors que la sustenten, és a dir els estereotips de gènere que situen homes i dones en una relació jerarquitzada que abans esmentàvem. El fet que de la premissa heretada que els homes són superiors a les dones per naturalesa i que tenen un paper en la societat més valoritzat que el de les dones i uns drets que les dones no tenen, té un impacte molt negatiu en l'imaginari col·lectiu i en les relacions de poder, la vida quotidiana i la subjectivitat de les dones.

Aquestes creences, que funcionen com a premisses, i per tant com a "veritats" inqüestionables, són les premisses per les quals les dones es veuen afectades, sense tenir consciència d'allò heretat i, per tant, amb poques possibilitats de modificar-ho, almenys des de l'àmbit individual. És per això que el treball col·lectiu representa un pas imprescindible dintre del procés d'apoderament de les dones.

En el nivell del macrosistema s'identifica la cultura patriarcal, que engloba un conjunt de valors, la construcció social dels gèneres, l'atribució de rols i la valoració distinta del masculí i del femení. Entenem la cultura patriarcal com a context basat en la verticalitat i en la jerarquia, que atribueix distintes valoracions a allò considerat masculí i a allò considerat femení, sent allò masculí valorat com a superior, i que assumeix una visió tradicional de la família articulada des d'una ideologia sexista.

En la nostra activitat professional, a més a més de tenir consciència d'aquest factor general, hem de poder ubicar cada dona que atenem en la seva cosmovisió de gènere, construïda culturalment; hem de poder reconèixer aquesta cosmovisió en la seva subcultura, és a dir en el seu origen ètnic, cultural, religiós i socioeconòmic, i avaluar també el seu grau de consciència crítica.

- ⇒ **El mesosistema** és el nivell on interactuen dos o més entorns en els quals la persona participa. En aquest nivell es poden trobar contradiccions en la vida de les dones. Un exemple podria ser la dona que a la feina ha aconseguit posar uns límits i té autoritat, i en una ocasió de festa es barreja l'ambient laboral amb el familiar, context en què la dona no ha desenvolupat aquestes capacitats. És important aprofitar aquesta contradicció per treballar, per exemple, el desplaçament de capacitats d'un àmbit a un altre.
- ⇒ **L'exosistema** està compost per l'entorn social amb què interactuen les persones; les institucions religioses, judicials, educatives, laborals, recreatives, etc. Aquestes institucions mediatitzen les creences i els valors del macrosistema i juguen un paper molt important quant a la realimentació de la desigualtat. Moltes vegades aquestes institucions reproduïxen en el seu funcionament el model de poder vertical i autoritari, i així legitimen la superioritat dels homes sobre les dones, com és el cas de l'església catòlica o de les institucions religioses de caràcter monoteïsta. Es reforcen els estereotips de gènere, la figura de l'home com a cap de família i la de la dona com a mare dedicada a la casa, als fills i al marit. La dona és la conciliadora, garant de l'harmonia familiar. És evident que aquest tipus d'exigència només es pot complir si la dona accepta la idea d'obediència cap al seu marit i la resignació en cas de conflicte. L'església també té l'objectiu de controlar les pràctiques sexuals i la natalitat, amb l'amenaça del rebuig social i de la comunitat, provocant ja sigui la por o la culpabilitat.

A l'escola els estereotips de gènere poden intervenir de manera significativa des de la infantesa. De les nenes s'espera sovint una actitud de tranquil·litat i escolta i un aprenentatge de les lletres més ràpid que el de les matemàtiques. Als nens se'ls tolera millor l'activitat i la inatenció i s'espera que siguin millors en matemàtiques. A la infantesa, la sensació de ser diferent o fins i tot la percepció d'estar al marge, de "rarsa", de no ser com s'espera que has de ser, pot ser viscuda molt malament i tenir conseqüències negatives per al desenvolupament psíquic general. En el moment de triar una professió o ocupació, la situació és semblant quan una noia decideix emprendre estudis d'enginyeria o altres que estiguin catalogats tradicionalment com a masculins. Haurà de demostrar molt més competència per guanyar-se el lloc. I ja com a dones adultes/mares, quan les coses no van bé a l'escola als nens, sovint la responsabilitat recau sobre la dona. No s'espera que el pare es dediqui a l'educació dels nens de manera directa, amb les tasques que això comporta.

En el medi laboral, sabem que encara existeixen moltes discriminacions, com la salarial, a l'hora de promocionar-se per optar a un càrrec de responsabilitat, quan la

dona està embarassada, quan és gran i no té la imatge desitjada, en casos d'assetjament sexual...

La demanda que rebem es troba moltes vegades en aquest nivell i quan no és el cas, té vital importància recopilar tota la informació que es pugui respecte del medi en què es mou la dona i quina xarxa social té. A vegades es paga un preu molt alt per una integració social que permeti viure normalment i altres cops ens trobem amb casos d'un gran aïllament social.

- **El microsistema** constitueix el nivell més immediat en què es desenvolupa l'ésser humà. De fet, la família és on aprenem per primera vegada el que significa ser home o dona. La família és una unitat social que mediatitza i expressa els valors de la societat, les seves expectatives, els seus rols i estereotips diferenciats segons el gènere, exercint pressions socials diferents per als uns i per a les altres. Construïnt així el noi/home i la noia/dona, la família compleix una funció decisiva per a la societat. Una manera en què la família funciona com a lloc de formació és a través del model. El pare com a cap de família reforça la noció de pare com a cap del país, conductor del poble i autoritat reconeguda en el món. La mare, com a guardiana de la família, realitza l'estereotip de la dona com a educadora, harmonitzadora, guardiana de la pau del món. Els mètodes de la cultura per formar els nens i les nenes en els seus rols de gènere a través de la família ens ensenyen des de la infantesa a veure el gènere no com un concepte social i sí, en canvi, com a quelcom molt arrelat a la naturalesa humana. Quan se li diu a un nen que els nens no juguen amb nines, l'objectiu és fer-li creure que no s'està comportant de manera correcta com a nen, ja que manifesta una conducta suposadament adequada i natural només per a una nena. Creixem sense percebre l'aprenentatge social i creiem que som el que devem ser segons el que està predestinat per la nostra estructura anatòmica.

De manera general, els supòsits centrals sobre els rols masculins i femenins en l'àmbit familiar són: els homes tenen dret a controlar la vida de les dones, les dones creuen que s'han de fer responsables de la qualitat de les relacions familiars i les dones creuen que els homes són essencials per al seu benestar (en lloc de senzillament desitjables o gratificants). Aquests supòsits es combinen per crear moltes de les interaccions entre homes i dones, que poden derivar en relacions desiguals i abusives.

És evident que els estereotips dels rols basats en el gènere són perjudicials per a les famílies. Oprimeixen desitjos, limiten expectatives, conductes i desenvolupament dels membres de la família. En l'àmbit de la parella, els estereotips solen traduir-se en un ressentiment mutu entre els membres d'aquesta precisament perquè es compleixen en rols estereotipats.

Així, arran de l'elaboració i la integració d'aquestes creences per part dels membres de la família, les dones moltes vegades assumeixen una sobrecàrrega de funcions familiars, freqüentment invisibilitzades, com són la responsabilitat del manteniment de l'harmonia de la llar o la neutralització de conflictes externs i interns, i l'exercici

de la doble presència (assumint les responsabilitats laborals i mantenint alhora les domèstiques o de cura dels membres de la família, etc.), que els suposa dificultats en la gestió del temps (personal, familiar o laboral). Tot això forma part de les microviolències o micromasclismes, definits per Bonino com els imperceptibles controls o abusos de poder quasi normalitzats que els homes executen permanentment. Es tracta de violències no reconegudes, imperceptibles, efectuades des de la subtilitat i la no-evidència, que acaben minant l'autonomia personal i l'equilibri psíquic de les dones.

Així doncs, la família i el seu funcionament, determinat per diverses variables, com poden ser els models transmesos, la constitució dels vincles, els rols construïts, els mites familiars que defineixen els valors implícits, etc., es constitueix com el sistema que és capaç tant d'aplicar rígidament els "mandats" socials referents al deure de com cal ser dona i com cal ser home o de relativitzar aquests mateixos "mandats".

Microsistema: correspon al patró d'activitats, rols i relacions interpersonals que la persona en desenvolupament experimenta en un entorn determinat en què participa. Les quatre dimensions de l'individu són:

- **La dimensió cognitiva**, la qual comprèn les estructures i els esquemes de coneixement de les formes de percebre i conceptualitzar el món que configuren el paradigma o l'estil cognitiu de la persona.
- **La dimensió conductual**, que abasta el repertori de comportaments amb què una persona es relaciona amb el món.
- **La dimensió psicodinàmica**, que es refereix a la dinàmica psicològica en els seus diferents nivells de profunditat (des d'emocions, ansietats i conflictes conscients fins a manifestacions del psiquisme inconscient).
- **La dimensió interaccional**, que fa referència a les pautes de relació i de comunicació interpersonals.

La construcció d'un Model Ecològic Multidimensional que proporcioni suport conceptual a aquest propòsit intenta tenir en compte l'àmplia gamma de determinants que operen sobre les situacions de les dones i treballar amb recursos que siguin prou flexibles per poder operar sobre les diferents dimensions del problema.

1.2.2. Les teories sistèmiques

L'enfocament sistèmic com a enfocament transdisciplinari sorgeix de la fecundació de diverses disciplines, entre les quals hi ha la biologia, la teoria de la informació, la cibernètica i la teoria dels sistemes. No és una idea nova; el que és nou és la integració de les disciplines realitzades al seu entorn. Permet reunir i organitzar els coneixements, ja que engloba la totalitat dels elements del sistema estudiat, així com les seves interaccions i les seves interdependències amb vista a una major eficàcia de l'acció.

Aquest model es basa en la noció de sistema, i malgrat que no es tanca fàcilment en una definició, la més completa és la següent: "Un sistema és un conjunt d'elements en interacció dinàmica, organitzats en funció d'un objectiu".

Des d'aquest model, el malestar s'entén com el resultat de les interaccions que la persona manté amb el seu entorn més complex (familiar, social, laboral, cultural). Els fets s'estudien dins del context en què tenen lloc i es presta atenció a les connexions i relacions més que a les característiques individuals.

Els conceptes clau del pensament de sistemes estan relacionats amb la integritat, l'organització i la regulació.

- Les idees centrals d'aquesta teoria resideixen en el fet que la totalitat es considera més gran que la suma de les parts.
- Cada part només pot ser compresa en el context de la totalitat.
- Un canvi en qualsevol de les parts afecta totes les altres.
- La totalitat es regula a si mateixa per mitjà d'una sèrie de circuits de realimentació que s'anomenen circuits cibernètics. La informació va i ve per aquests circuits per subministrar estabilitat o homeòstasi al sistema.
- El sistema global manté la seva forma a mesura que canvia el patró dels vincles entre les parts. Aquest concepte de regulació i d'organització circular suposa que cap fet o comportament aïllat n'ocasiona un altre, sinó que cada un està vinculat en forma circular a molts altres fets i comportaments aïllats.

En el treball clínic, les definicions de la majoria dels terapeutes del que és un sistema es basen en el que ells creuen que ocasiona el problema i en com es proposen intervenir-hi. Per exemple, Salvador Minuchin defineix un sistema en funció de les fronteres i l'organització jeràrquica, Murray Bowen es basa en un concepte de triangles i graus de diferenciació, Jay Haley i Cloe Madanes conceben un sistema en termes de l'estructura de poder i concentren els seus esforços a alterar aquesta estructura, Norman Paul cerca zones de dol no resolt, Böszörményi-Nagy busca lleialtats de tres generacions i Selvini Palazzoli cerca paradoxes sistèmiques. És, com assenyala Hoffman, "una sorprenent Torre de Babel, les persones que hi són parlen moltes llengües diferents".

El pensament sistèmic, proper a l'epistemologia constructivista, postula que no hi ha termes absoluts ni certes, la realitat i la veritat són circulars. La veritat que resulta més útil, i que connecta certs fets i conductes que permeten que els individus realitzin canvis constructius.

2. EL MODEL D'ACOMPANYAMENT PSICOLÒGIC DELS PIAD DE BARCELONA

Respectant el treball que es porta a terme des de la xarxa de serveis socials i de la salut mental, el que es pretén és ampliar els recursos psicològics existents i donar respostes específiques i especialitzades a les dones que viuen en la nostra comunitat.

Entenem l'acompanyament psicològic com el procés de suport a les dones perquè puguin trobar la forma d'utilitzar el seu propi potencial per resoldre els problemes i conflictes personals i relacionals que viuen. És en aquests termes com l'acompanyament psicològic que s'ofereix pot actuar com a important factor en la prevenció de la psicopatologia, en la promoció de la salut mental i en la prevenció de la violència. Es tracta d'afavorir el propi procés d'apoderament per fer front a les diferents situacions vitals que com a dones els corresponen.

Com a professionals, ens acostem a la relació des d'una posició de simetria evitant situar-nos en un lloc de suposat saber al qual la dona es sotmet passivament per solucionar els seus problemes.

2.1. PREMISSES DE LES QUALS PARTIM

- ✓ L'Ajuntament de Barcelona ha optat per oferir acompanyament psicològic a les dones des dels Punts d'Informació i Atenció a les dones, partint de la premissa que ens trobem en una societat desigual, sexista, on el sistema patriarcal està encara profundament arrelat a les estructures socials. El malestar de les dones, moltes vegades, té a veure amb aquestes desigualtats estructurals, i és aquest malestar –que les fa més vulnerables– el que s'aborda des del PIAD.
- ✓ El models de referència de l'acompanyament psicològic des dels PIAD són la perspectiva de gènere aplicada a la intervenció psicosocial i el constructivisme, la combinació que permet visibilitzar les desigualtats entre homes i dones, qüestionant i promovent el canvi en les identitats tradicionalment assignades per raó de gènere, i al mateix temps facilita la creació d'un espai comú, basat en la confiança, en el qual es construeix el coneixement a partir de les pràctiques concretes.
- ✓ Des de l'acompanyament, considerem que les dones, tot i que poden estar vivint situacions que les fan més vulnerables, no per això deixen de tenir una sèrie d'habilitats i de capacitats preservades que els poden ser útils per reconduir el seu projecte vital. Considerem les dones com a subjectes protagonistes dels seus propis processos, que prenen les seves pròpies decisions i que tenen capacitat per fer canvis.
- ✓ Es treballa des d'un model de relació simètrica, no jerarquizada, empàtica, a escala individual i també grupal. En l'experiència de grup, l'objectiu és el treball

cooperatiu per aconseguir canvis, especialment des del concepte de sororitat⁵ femenina, entès com la vivència de les dones que –en percebre's com a iguals– permet compartir, aliar-se i canviar la seva realitat pel fet que totes, de diverses formes, han experimentat l'opressió i la discriminació de gènere.

- ✓ L'acompanyament psicològic que s'ofereix des dels PIAD ho és en el sentit de fer costat a les dones en el seu procés d'apoderament,⁶ treballant l'assertivitat, l'autoestima, les habilitats socials, la solidaritat i les capacitats transformadores de les dones, per aconseguir els seus objectius.

2.2. Proposta per a l'acció. Metodologia

Des de la primera entrevista es valora la problemàtica que presenta la dona mitjançant l'anàlisi de la demanda explícita. Demanda expressada, generalment, en termes de patiment i/o preocupació vers ella mateixa. S'intenta trobar la lògica o el patró de funcionament associat a rols que hagin pogut exercir en el seu medi, principalment el familiar, anant cap enrere en la seva història. És important explorar quina explicació o hipòtesis té la dona per a la comprensió del que li passa com a punt de partida per a la construcció del procés d'acompanyament.

Metodològicament, s'acostumen a analitzar el funcionament passat i l'actual, perquè així es pugui prendre consciència de la repetició que s'està donant i es faci un plantejament de canvi cap al futur, demanant-se què és allò que a ella li aniria bé.

El mapa de la situació és proposat per la psicòloga, però des del primer moment la dona s'ha de comprometre a aprovar o desaprovar tot el que s'hi diu. Se li diu explícitament que juntes, la psicòloga i ella, hauran d'identificar la problemàtica o les problemàtiques a resoldre i la recerca de solucions.

Recollir i analitzar l'experiència dels PIAD ens ha permès dur a terme un primer mapa, dins dels límits del servei, de quines han estat les demandes més habituals, que descriuen les problemàtiques i preocupacions de les dones que s'han apropiat al servei i han estat tractades durant aquests anys.

2.2.1. Situacions susceptibles d'acompanyament psicològic

2.2.1.1. Canvis i crisis en el cicle vital de les dones

Dins del cicle vital de les dones podem identificar diferents etapes que venen determinades per les crisis evolutives. Aquestes crisis evolutives poden ser

⁵ La paraula "sororitat" es deriva de la idea de germanat entre dones (Marcela Lagarde).

⁶ De l'anglès *empowerment*. *Empower* significa "facultar, capacitar, donar poder". Aquest terme es fa servir en el treball comunitari entès com a "procés per donar poder real per decidir o actuar".

Dones

travessades per les dones de diferents maneres, depenent dels recursos que es tinguin i de les experiències prèvies d'adaptació a crisis anteriors. Tenint en compte això, hi haurà dones que podran passar per aquests moments de canvi d'una manera saludable, i d'altres que, pels rols esperats, per les creences, les expectatives, l'educació... o altres dificultats personals, els serà més difícil.

Les etapes vitals que donen lloc a les crisis són: constitució de la parella, naixement i criança dels fills/es, els fills/es en edat escolar, l'adolescència dels fills/es, la sortida dels fills/es de la llar familiar ("*niu buit*"), l'edat adulta, i la jubilació.

La maternitat i el seu procés és possiblement un dels moments més mobilitzadors a la vida de les dones. Es tracta d'una situació molt influenciada per pluralitat de factors, com el context, el moment en què la dona queda embarassada, les seves expectatives i les dels altres, la història familiar, etc.

La maternitat és un canvi dins el cicle vital, en què les dones passen de ser filles a mares, i normalment això comporta una revisió dels models familiars, amb la identificació o diferenciació d'aquests i amb un posicionament davant del nou repte de ser mare. El procés pot ser molt diferent depenent de si és una decisió conscient o la notícia de l'embaràs arriba de manera inesperada, de si la dona té parella i, en aquest cas, de si la decisió és compartida o no ho és, de si és un desig de la dona o, al contrari, de si ve condicionada per la pressió de la parella, la família... Es poden donar situacions molt diferents amb distintes vivències i formes de fer-hi front. Tot i que l'embaràs pot ser un moment molt enriquidor per a les dones, existeix una certa idealització del procés, que pot arribar a les dones en forma de pressió per complir el ideal construït. A escala emocional és un procés intens, amb molta variabilitat i complexitat, en el qual les dones poden experimentar sentiments a vegades contradictoris, que van des de la il·lusió del compliment d'un projecte personal o de parella a moments d'inseguretat, de replantejament, de dubtes sobre les pròpies capacitats, etc.

En definitiva, són moments de canvis en què, si la persona pot assimilar-los, pot sortir-ne reforçada. Tot i així, són moments amb més ansietat, en què s'ajunten la tristesa de l'etapa que es perd i la incertesa de l'etapa que comença. Les condicions socioeconòmiques i de recursos materials són factors determinants per aportar estabilitat en un moment de canvi profund.

És molt important l'acompanyament i el posicionament de la parella durant el procés de l'embaràs. La vivència és molt diferent per a cadascun dels membres que la formen. La dona té una relació molt més íntima i directa amb la nova situació, cosa que fa que el seu nivell de consciència porti un ritme diferent al de la parella. Això pot arribar a crear conflictes o distanciaments.

Les dones soltes que afronten la maternitat poden tenir més dificultats en la conciliació del temps, i encara avui es poden trobar amb pressions socials

per haver contradit el model tradicional de família. La vivència d'aquesta experiència dependrà molt directament del suport de l'entorn.

Es tracta, doncs, d'una situació que pot ser viscuda de forma molt variable en relació amb diferents factors, tant interns com externs.

La maternitat suposa un repte molt enriquidor, però com tots els canvis, comporta la necessitat d'un ajust. El procés serà molt diferent depenent del context vital i social de la dona, dels recursos temporals i materials per fer front a la nova situació. Hi han tantes formes de viure la maternitat com dones, però la reestructuració vital és necessària en tots els casos. El tema de la conciliació dels temps de la vida familiar, laboral i social és una de les principals dificultats. En moltes ocasions es dona un desplaçament en l'escala de prioritats: el nadó ocupa un lloc privilegiat i les necessites personals de les mares, sobretot, passen a ser menys importants. Es tracta, doncs, d'una redefinició de la identitat de les dones, en la qual és necessària una redistribució i una resignificació de les diferents esferes. És important el suport de l'entorn per afrontar aquest desequilibri.

La vida de parella també ha d'assumir un canvi: ja no estan sols, hi ha un nou element que altera l'homeòstasi. És un moment important de revisió del funcionament de la parella, ja que fàcilment es poden caure en dinàmiques desiguals en què el treball reproductiu de les dones és invisibilitzat i menysvalorat, davant del productiu i remunerat dels homes.

La jubilació és igualment un moment important en el cilce vital de les dones, ja que comporta una pèrdua d'estatus socioeconòmic, de poder, de relacions socials i d'expectatives de futur, ja que es tracta d'un moment de revisió i balanç existencial del que s'ha fet i/o queda per fer. Fins a cert punt, es tracta d'una pèrdua d'identitat.

La vivència de la jubilació per a algunes dones és el principi del final. Sobretot, en casos on la feina s'havia convertit en allò més important de les seves vides i en el refugi per evitar fer front a mancances o al fracàs en altres àmbits de la vida.

Per altra banda, i en certa manera, les dones no es jubilen mai. Les obligacions professionals són substituïdes per les tasques domèstiques i absorbeixen gran part del seu temps. En ocasions, estan més ocupades que abans. També juga un paper important la jubilació de la parella i el repartiment (o no) de les tasques domèstiques.

Les dones que han treballat a més a més fora de la llar i que no disposaven de temps lliure per dedicar-lo a activitats d'oci, viuran la jubilació bé com un alliberament i una possibilitat de disposar de temps lliure i de gaudir o bé la viuran amb dificultats perquè no han après a dedicar-se temps a elles mateixes al llarg de la seva vida.

La jubilació suposa una sèrie de canvis psicosocials als quals ens hem d'adaptar. El pas d'una etapa a una altra depèn de la persona, però també de

la família a la qual pertany. Aspectes com el nivell social i cultural, les creences i els mites familiars ajudaran o dificultaran aquest procés.

2.2.1.2. Conflictes de parella

És important identificar els rols de cada membre de la parella en el sistema familiar. Molt sovint, aquests rols acostumen a ser rígids, i aquesta manca de flexibilitat afecta l'adaptació als canvis personals i ambientals. Les queixes que rebem de les dones solen apel·lar al no-compliment del rol establert i al malestar que moltes vegades té a veure amb la seva autoimatge en la relació de parella i la insatisfacció respecte del rol que exerceix el company. És important, llavors, treballar sobre una autoimatge realista i unes expectatives més clares respecte de la parella. Treballar per una comunicació assertiva pot ser, en aquests casos, un objectiu en si mateix.

Un tema molt recurrent és la repartició desigual de responsabilitats familiars, no tant en tasques domèstiques i logístiques, sinó respecte a l'organització i la planificació.

Amb freqüència es plantegen situacions en què, de forma encoberta, es poden identificar relacions desiguals, en definitiva, relacions de poder que, encara que siguin lleus o difícilment perceptibles, responen a l'exercici de micromasclismes i són el que sosté les relacions abusives que impedeixen el desenvolupament dels drets i de les capacitats de la dona.

2.2.1.3. Separacions i dols

2.2.1.3.1. Separacions disfuncionals

Les separacions i els divorcis en la nostra societat actual es produeixen cada vegada amb més freqüència. Haurien de considerar-se ja com una etapa més de la vida, però, malgrat la seva freqüència, són processos dolorosos i la seva superació d'una forma adequada implica l'afrontament i l'assumpció d'un procés de dol. És així com es podrà seguir endavant de manera saludable.

En algunes situacions, les condicions personals, de context –familiar, social o cultural–, no són les més idònies i dificulten o impedeixen l'evolució del procés en si. Parlem, llavors, de separacions disfuncionals.

Es tracta de casos en què el procés de separació va més enllà de la superació d'un dol, l'acceptació de la pèrdua es complica per dinàmiques disfuncionals moltes vegades relacionades amb la resolució de les custòdies i amb temes vinculats als fills i les filles. Solen ser processos judicials contenciosos, llargs i tensos, on no hi ha una predisposició a la negociació i/o la cooperació, sinó que estan immersos (l'un o l'altre cònjuge, per raons diferents) en la venjança, la revenja i/o en el fet de guanyar una batalla, bé perquè no accepten la ruptura o bé perquè no toleren el que aquesta implica.

És freqüent la utilització del qüestionament i el jutjament de les capacitats com a mare per part de l'exparella.

La dona queda així atrapada en l'estat de crisi. No pot seguir avançant amb normalitat i no pot (re)organitzar la nova realitat, principalment per la seva creença d'incapacitat, que li produeix una baixa autoestima, un tancament, una manca de relacions socials i molta culpa. Tot això pot anar acompanyat d'una manca de suport i d'acceptació de la situació en la família d'origen. A més a més, no superar aquesta etapa de canvi respon al fet que hi ha elements que hi interfereixen negativament i suposen una càrrega per qüestions de gènere. Alguns d'aquests elements podrien ser les creences, els mites, els estereotips, les idees... del que s'espera d'ella i que no es corresponen amb la nova situació de la dona.

La ferida narcisista que provoca aquest rebuig impossibilita una relació posterior adaptada a les circumstàncies, com és el fet de compartir l'educació dels fills, que són situats en una posició intermèdia, sotmesos a les exigències de fidelitat d'alguna o de les dues figures parentals; en aquests casos, parlem de "triangulació".

Quan és l'home qui no accepta la separació és probable que prèviament hi hagi hagut una relació desigual amb intents de control i de culpabilització, dels quals la dona no treu cap benefici. Ell té la sensació de ser superior a ella i d'haver-la convertit en "algú", i la menysprea constantment. Ella també pot arribar a creure-s'ho, veient-se obligada a acceptar des d'aquesta convicció les idees de l'home. Després de la ruptura, es manté el mateix funcionament mitjançant els fills, intentant aïllar la dona de qualsevol suport de l'entorn.

En els casos de disfuncionalitat compartida són els dos membres de la parella els que no accepten una part del procés de ruptura.

2.2.1.3.2. Dols i ruptures no disfuncionals

Dol és un terme que descriu els sentiments, els pensaments i les conductes pels quals passen la majoria d'éssers humans davant d'una pèrdua important en la vida. Aquesta pèrdua pot ser d'un familiar, d'una persona estimada, de la feina, de l'estatus socioeconòmic, d'un rol... Implica una privació o el trencament d'alguna cosa que era important per a la dona. Es requereix un període d'adaptació a la nova situació. Aquest període pot ser més o menys llarg en funció de les estratègies, habilitats, capacitats, creences i eines de cada persona. En ocasions, quan el dol és molt intens, perllongat en el temps i/o les reaccions abans descrites es retarden en el temps, parlem de dols complicats, i és en aquests casos en què la dona requerirà acompanyament psicològic. També són susceptibles d'acompanyament aquelles dones que, arran de la pèrdua, experimenten sentiments de culpa excessius o presenten un període perllongat de no ser o no sentir-se capaces de reprendre la vida quotidiana.

Per a la intervenció és important tenir en compte el fet que dels processos de dol s'esperen diferents coses de l'home i de la dona, són distintes les expectatives del que ha de fer una o l'altre. En aquest sentit, hi ha una forta influència de les creences socials i de les expectatives de gènere, i freqüentment a la dona se li adjudica una posició de víctima diferent a la de l'home. Sovint, en els processos de separació i de dol, entren en joc aspectes relacionats amb la identitat de gènere, que dificulten l'acceptació de la situació. És destacable com les dones, moltes vegades, no es posen en el centre de la seva vida, ja que prioritzen les necessitats dels altres abans que les seves pròpies, que resten oblidades. En el moment que hi ha una pèrdua, aquella persona a qui s'havien dedicat ja no hi és i, per tant, tampoc allò a què elles es consagraven.

Destaquem, en aquest sentit, el paper central que juga l'amor romàntic per a les dones, que juntament amb la responsabilització de la marxa harmoniosa de les relacions de parella i familiars, pot portar les dones en situació de separació a sentir-se fracassades i culpables pel "trencament familiar".

La dona, davant aquesta situació de pèrdua, es pot sentir desvalguda i amb la creença que ella sola no podrà tirar endavant. Parlem, llavors, d'indefensió apresada. El sentiment de soledat l'envaeix i sovint el seu cercle social li gira l'esquena.

En casos de baixa autoestima la dona se sent desvaloritzada en veure's desposseïda del seu rol i per tant de la seva ubicació en el món. S'autopercep com a fràgil i poc competent per continuar amb la seva pròpia vida "sola". Sovint entra en conflicte amb els altres integrants del seu sistema familiar que no retroalimenten el seu rol.

En els dols derivats de la mort de la parella, l'acompanyament implica reconèixer, a més a més de la pèrdua de l'ésser estimat, la pèrdua de les pròpies funcions construïdes amb la interacció amb l'altra persona, definides moltes vegades des d'una mirada rígida quant als rols atribuïts als gèneres. Cal que la dona activi els seus processos d'autonomia i de presa de decisions, i un procés de reaprenentatge de les tasques que desenvolupava la parella.

En concret, sota l'epígraf de dol i ruptures no disfuncionals, parlem de l'elaboració de ruptures sentimentals en què la intervenció aniria dirigida al plantejament de nous projectes, de l'acceptació de la soledat i de la redefinició d'aquesta des de una mirada positiva que contempli la major autonomia i llibertat, revisant i reconeixent els obstacles socials en forma de mites i creences que dificulten el procés.

2.2.1.3.3. Dols ambigus

Parlem de dols ambigus en aquells casos en què la persona ha de resoldre la pèrdua des d'una situació en què el subjecte de dol manté una condició de

presència/absència. Es poden donar situacions en què la persona és percebuda amb una presència física i una absència psíquica (processos d'Alzheimer, malalties mentals cròniques) o, en el cas contrari, casos en què la persona no hi és físicament però està present psicològicament (desapareguts, segrestats, pares/mares biològics en processos d'adopció, situacions de presó...)

Des del PIAD, hem vist casos de dones que han de fer front a la situació de l'empresonament de la parella. Es tracta d'una pèrdua confusa, incompleta i parcial que afecta diferents nivells; per tant, estem davant de processos de dol amb una gran complexitat. D'una banda, en els casos que hem vist, es dona una pèrdua de la confiança, del projecte de parella o familiar, així com de la construcció de l'altre. Moltes vegades les dones tenen un desconeixement parcial o total de les activitats delictives de la parella; en aquests casos, l'esforç de resolució del dol es complica, ja que han d'acceptar de cop una realitat inesperada i desconeguda. Les dones s'enfronten a l'elaboració i l'acceptació de diferents estats emocionals, des de la ràbia, la decepció, la tristesa o els sentiments d'incapacitat per tirar endavant la família. Hi han elements com la incertesa i la sensació de falta de control que compliquen l'elaboració de la nova situació.

Es tracta d'un moment molt dolorós de presa de consciència que, al mateix temps, suposa l'oportunitat de revisar una relació construïda des de la desigualtat. En aquests casos s'evidencien, per exemple, els desiguals drets d'intimitat de la parella: mentre que l'àmbit privat de la dona és molt reduït, la seva parella és capaç de mantenir una vida paral·lela.

Són comuns també els sentiments ambivalents entre la ràbia per l'acceptació de la nova situació i la culpa per tenir el desig de continuar amb la pròpia vida, de poder donar cobertura a les pròpies necessitats. Moltes dones es poden sentir culpables de gaudir de la seva llibertat quan la seva parella es troba a la presó; d'alguna manera elles queden atrapades simbòlicament en la culpa i la soledat. Veiem com la resolució del dol, la creació d'un nou projecte vital es dificulta amb aquesta presència/absència de la parella. No hi és, però encara compta.

En els casos en què hi ha fills o filles, la sobrecàrrega de la dona pot arribar a ser molt significativa, en haver de resoldre totes les pèrdues mencionades alhora que s'ha de fer càrrec de les tasques familiars (anteriorment més o menys compartides). Un tema molt preocupant és l'explicació de la nova situació als fills i filles.

2.2.1.3.4. Dol migratori i dificultats en el procés d'adaptació

Són poques les ocasions en què la dona ve amb aquest tipus de problemàtica. En ocasions, és una demanda no explícita de la dona que fa altres peticions i lectures del seu malestar. En altres ocasions, aquests casos

arriben derivats des d'un altre servei que sí que ha estat conscient de la situació de malestar de la dona deguda a aquest procés d'immigració.

És un procés dolorós que no només té a veure amb la dona que emigra, sinó també amb la seva família. La decisió d'emigrar ve marcada per raons culturals. En ocasions és ell qui ha d'emigrar; en altres ocasions, és ella qui ha de marxar i qui ho decideix de forma voluntària o bé arran d'una imposició.

No parlariem de pèrdues sinó de separacions en què sovint apareixen l'estrès. Són separacions en el temps i en l'espai de la família (els fills, la parella, la família extensa), els amics, el lloc d'origen, la llengua, la cultura... No parlem de pèrdues perquè l'objecte (subjecte) de dol NO desapareix i és possible restablir-ne el contacte i el retrobament. És per això un procés complex de separacions parcials (ja que constantment es reobre amb els contactes telefònics, els viatges esporàdics...) i d'integració de la nova situació.

La dona no només s'enfronta a aquestes separacions sinó que també pot veure's immersa en la pèrdua de la seva identitat. La dona al seu país era filla, esposa, mare, amiga, treballadora... Al nou país és una dona desconeguda pels altres, però també per ella mateixa. En aquest sentit es pot donar el cas que la dona faci una revisió del fet de ser dona, tant al seu país com al nou, i que això li provoqui una crisi o confusió respecte a les diferències o que li reforci el sentiment de pertinença i marqui, justament, aquestes diferències preservant la seva identitat i no permetent la permeabilitat d'"allò nou". En aquests casos hi ha un risc important per a la dona, que és l'aïllament. L'acompanyament psicològic en aquests casos consistiria a aconseguir que la dona incorporés allò nou sense tenir la por de perdre la pròpia identitat de referència.

Altres situacions en què la dona requereix de l'acompanyament psicològic perquè hi ha malestar és quan apareix la culpa per haver deixat la família (sobretot els fills). La dona, en aquests casos, experimenta sentiments de culpa per l'abandonament dels fills, per no haver estat capaç de tirar la família endavant o mantenir-la unida..., que és el que caldria esperar-ne com a dona. Hi ha un cost o un desgast emocional important en la decisió. O bé ens trobem la situació contrària. La decisió d'emigrar ha estat presa conscientment com a fugida de conflictes no resolts o de tasques imposades segons el model patriarcal determinat per creences culturals i rols familiars que li generaven malestar i conflicte, però al país d'acollida es tornen a repetir. En aquest sentit, la dona també es troba en una situació de molta vulnerabilitat emocional.

El procés no només té a veure amb elaborar les separacions abans esmentades i els nous descobriments, sinó també amb la construcció de si mateixa al nou país que ella no sempre sent com a acollidor. En aquests moments de crisi al país d'acollida es tornen a reviuere la pèrdua i el desarrelament.

Quan les expectatives siguin elevades i no es compleixin, també hi haurà un malestar important. L'acompanyament anirà en la línia de rescatar de la dona la seva capacitat de reflexionar sobre la presa de decisions.

2.2.1.4. L'assetjament moral i sexual a la feina

2.2.1.4.1. L'assetjament moral

La Direcció General de Relacions Laborals de la Generalitat de Catalunya defineix l'assetjament moral com un "conjunt de comportaments, accions o conductes exercides per una o diverses persones de forma sistemàtica i al llarg del temps, destinades a danyar la integritat física i/o psicològica d'una o més persones, amb un desequilibri de forces, amb l'objectiu de destruir la seva reputació, les seves xarxes de comunicació i pertorbar l'exercici de les seves funcions aprofitant les deficiències del sistema organitzatiu".

Estudis europeus han demostrat que hi ha un percentatge més alt de víctimes dones que homes i que el tipus d'assetjament moral és diferent en el cas de les dones. Solen aparèixer connotacions sexistes o masclistes, humiliacions i un tracte "d'objecte" que està a disposició de l'altre..

Al PIAD arriben alguns cops dones en aquesta situació, que s'han vist obligades a demanar la baixa laboral, per l'elevada ansietat derivada d'una relació abusiva a la feina. Una de les raons per patir un assetjament moral a la feina o mobbing pot ser el fet d'estar embarassades. La dona comença a veure com les seves funcions que abans tenia resten desdibuixades, com hi ha una falta de comunicació, que poc a poc va provocant una sensació d'aïllament. En ocasions l'estratègia pot ser més directa i la violència més evident amb humiliacions, insults o amenaces.

Aquesta situació pot derivar en un canvi en l'autoconcepte i l'autovaloració professional o personal de la dona que pateix l'abús; són freqüents els sentiments d'incapacitat, inseguretat, la visió negativa sobre una mateixa derivada de la falta de reconeixement o del qüestionament explícit, així com estats de elevada ansietat. Si l'assetjament és de llarga durada, es poden trobar casos de depressió, trastorns psicossomàtics i fins i tot, risc d'autòlisi. Malgrat les greus conseqüències per qualsevol persona, és important recordar els efectes negatius per a el desenvolupament de l'embaràs que pot tenir el manteniment d'una situació amb aquestes característiques. La dona, en aquest cas, es veu obligada o pressionada a escollir entre la seva maternitat o la seva carrera professional, i pot acabar de baixa laboral per tal d'evitar la situació abusiva, tot i que encara mantingui totes les capacitats per poder desenvolupar la seva feina.

Respecte de l'acompanyament psicològic, és molt important que pugui donar un suport real, una escolta que representi comprensió i seguretat per a la víctima d'assetjament. Reduir l'ansietat també pot permetre una identificació de la relació abusiva i de les estratègies del o dels assetjador/s aconseguint

per tant, una disminució dels sentiments de culpa i confusió, normalment presents en aquests casos. L'objectiu és re-activar els recursos personals de les dones, reforçar l'autoestima i les habilitats relacionals, recuperant així el sentiment de capacitat en general i d'autodefensa en particular.

2.2.1.4.2. L'assetjament sexual

Segons la Llei Orgànica 3/2007, de 22 de març, per a la igualtat efectiva de dones i homes, *constitueix assetjament per raó de sexe qualsevol comportament realitzat en funció del sexe d una persona, amb el propòsit o l'efecte d'atemptar contra la seva dignitat i de crear un entorn intimidatori, degradant o ofensiu*. L'assetjament sexual és un tipus d'assetjament per raó de sexe, on els comportaments verbals, no verbals i/o físics són d'índole sexual.

L'assetjament sexual és una forma d'abús que s'exerceix des d'una percepció o sensació de poder psíquic o físic respecte a la persona assetjada i que es pot donar en qualsevol àmbit de relació entre persones (laboral, docent, domèstic, etc.), sense que necessàriament existeixi una superioritat jeràrquica. En aquesta tipologia, des de la intervenció dels PIADs parlarem, bàsicament, d'assetjament sexual en l'entorn laboral.

Malgrat que és un fenomen que depassa les categories professionals, els nivells de formació o els nivells de renda, els grups més vulnerables són:

- Dones soles amb responsabilitats familiars (mares solteres, viudes, separades i divorciades).
- Dones que accedeixen per primera vegada a sectors professionals o categories tradicionalment masculines (en les quals les dones tenen poca presència) o que ocupen llocs de treball que tradicionalment s'han considerat destinats als homes.
- Dones joves que acaben d'aconseguir la seva primera feina (generalment de caràcter temporal).
- Dones amb discapacitats.
- Dones immigrades i que pertanyen a minories ètniques.
- Dones amb contractes eventuais i temporals; dones subcontractades.
- Persones gais, lesbianes, bisexuals i transsexuals.
- Homes joves (persones assetjades per part de dones o altres homes, especialment quan són els seus superiors jeràrquics).⁷

Pel que fa a l'assetjament sexual, es dona una concepció de la sexualitat, des del model patriarcal tradicional, rígida, que assigna a les dones prejudicis i estereotips relacionats amb dues imatges contradictòries: la dona passiva i la dona provocadora. En aquests casos, tot i ser una víctima, es dona habitualment un judici negatiu cap a la dona per part de persones del

⁷ Guia per a l'eradicació de l'assetjament sexual, per raó de sexe i/o orientació sexual a la Generalitat de Catalunya. Escola d'Administració Pública de Catalunya. Barcelona, 2010.

seu entorn. Aquest judici té a veure amb la imatge estereotipada de la dona com a seductora, provocadora, manipuladora o perversa, i alhora moltes vegades, pressuposa la innocència de l'home, o justifica socialment el comportament de coacció sexual que aquest porta a terme.

Tot això pot portar a la dona que ha patit aquest tipus de situacions a sentir-se culpable i avergonyida per ser receptora del comportament abusiu d'un home, en ocasions company de feina o fins i tot superior jeràrquic.

Cal tenir en compte, a més, que la situació laboral precària de moltes dones, pot influir a la seva vivència d'indefensió davant d'un assetjament sexual en aquest àmbit, ja que la seva reacció o resposta davant la coacció pot posar en perill el seu lloc de treball.

La intervenció amb dones que han patit assetjament sexual, ha de tenir en compte totes aquestes particularitats, ajudant-les a prendre consciència dels prejudicis i estereotips que afecten a les dones en l'entorn laboral, així com el model patriarcal de relació sexual entre homes i dones, dominant encara en la societat actual.

2.2.1.5. Autoestima i habilitats relacionals.

El fet de viure en una societat androcèntrica fa que tot allò associat al món femení es valori menys que allò associat al món masculí, que a la vegada s'assumeix com a neutre i universal. En aquest sentit, sovint els valors i actituds de les dones poden entrar en contradicció o provocar en elles importants ambivalències: allò que s'espera d'elles com a dones – l'emotivitat, per exemple –, és molt diferent i fins i tot oposat al que es demana pel fet de ser membres d'aquesta societat – com ara, la racionalitat, la competitivitat, etc.

Aquests estereotips i expectatives operen com un "deure ser" inconscient i funcionen psíquicament com un ideal del jo. L'ideal de cada dona dependrà de quines característiques de l'estereotip cultural li han estat trameses com més importants durant els períodes de construcció de la identitat. Quan aquest ideal del jo es viu com una autoexigència a la qual no s'hi arriba, la dona pot tenir dificultats que li provoquen una baixa autoestima: problemes per acceptar-se tal com és, per detectar i acceptar les emocions considerades negatives en el seu rol de gènere (ràbia, enfado, tristesa, etc.), culpabilitzacions, frustracions de desitjos no coincidents, ... El fet de voler ajustar-se a la demanda social del que significa tradicionalment ser dona, dificulta especialment l'autorealització personal fora del mandat cultural de gènere. En aquests casos, la dona elabora un autoconcepte esbiaixat, en el qual predomina la idea d'incapacitat i infravaloració de les pròpies idees i habilitats.

Com a conseqüència de tot això, la posició de les dones moltes vegades és especialment vulnerable, en tant que també afecta negativament la capacitat per gestionar els conflictes relacionals. No hi ha una expressió eficaç de les

emocions ni una comunicació assertiva, ja sigui per passivitat – acceptant directament les raons i la posició de l'altre -, o bé per excés d'agressivitat, pel fet d'haver "aguantat" sense haver expressat les emocions, pensament, etc. fins aquell moment.

En definitiva, dintre d'aquesta categoria incloem casos de dones que presenten dificultats relacionals en diferents esferes de les seves vides, sovint sobrecarregades amb autoexigències rígides sobre el model de bona mare, bona esposa, bona professional, bona amiga,... que les fan renunciar a les seves necessitats reals.

La intervenció des dels PIADs amb aquestes dones es fa a nivell individual i grupal. A nivell individual, es treballa l'autoconeixement i l'autoestima explícitament, quan es detecta un malestar amb sí mateixes, i l'autodeterminació i autoafirmació quan el malestar està relacionat a les seves relacions familiars o socials.

A nivell grupal es treballa l'autoconeixement i autoacceptació, desmuntant els mites i estereotips de gènere, practicant tècniques comunicatives i promovent la solidaritat i el suport entre dones.

2.2.2. Com es fa la derivació?

La derivació de casos a les psicòlogues es fa sempre a partir de la proposta que la tècnica responsable del PIAD fa a la psicòloga referent per tal de valorar conjuntament si la problemàtica que presenta una determinada usuària s'adiu al servei d'acompanyament que es dona als PIAD.

En general, quan una dona arriba al PIAD, la tècnica recull la seva demanda específica i valora quines altres problemàtiques presenta, siguin derivades o no de la seva demanda. En algunes ocasions la problemàtica que s'observa en la usuària del servei és un malestar psicoemocional que la fa més vulnerable per afrontar la seva vida quotidiana. I és en aquests casos quan la tècnica del PIAD valora si fóra adequat per a aquesta dona ser atesa pel servei d'acompanyament psicològic del PIAD.

Seguidament la tècnica i la psicòloga es reuneixen per valorar si el més adient per a aquesta dona en aquests moments és rebre l'acompanyament psicològic. Si la decisió és positiva, la tècnica parlarà amb la usuària del servei i li farà una proposta en ferm. Quan la dona hi accedeix, la psicòloga es posarà en contacte amb ella i acordaran una data per a la primera entrevista.

En alguns casos, tot depenent de les característiques del cas per tal que la dona senti la complicitat i el vincle entre les dues professionals i pugui confiar en la psicòloga, en aquesta primera trobada amb la psicòloga també hi assisteix la tècnica i, a poc a poc, aquesta anirà retirant-se i anirà agafant més rellevància en la sessió la psicòloga.

Quan és un servei el que deriva les dones, igualment, la tècnica del PIAD fa la valoració i la proposta a la psicòloga.

2.2.3. El procés d'acompanyament psicològic

2.2.3.1. Marc i definició del context

En la primera trobada es constitueix l'inici d'una relació interpersonal entre la dona i la psicòloga, i s'inicia així una comunicació en què es posa en marxa el procés d'acompanyament. Des del començament de la primera sessió han de quedar definits els rols, l'espai i el temps, així com la dimensió afectiva i emocional de la relació. És un moment important tant per definir el context d'ajuda com per començar a crear la relació de confiança.

Des de l'acompanyament psicològic es pretén ajudar la dona en l'evolució dels seus conflictes, comproment-nos amb ella a la recerca de recursos que n'afavoreixin l'enfortiment com a dona i la millora en les seves relacions amb els altres. Per aconseguir-ho cal que ella es comprometi en l'exploració dels seus sentiments, pensaments i vivències.

Sovint, davant d'aquesta primera trobada, la dona pot sentir-se confosa o angoixada davant la situació de donar a conèixer el seu món intern, i és per això que cal mostrar comprensió i una escolta empàtica que permetin crear un clima de confiança, d'acceptació i mai de crítica.

De la mateixa manera és important transmetre a la dona la importància de la responsabilitat i la capacitat de predisposició, motivació i col·laboració en el seu propi procés de canvi, per promoure així el seu sentiment d'autoeficàcia i d'autogestió (inici de tot el procés d'apoderament).

La intervenció psicològica dels PIADs – en tant que és un acompanyament i no una intervenció terapèutica a llarg termini - té una durada aproximada de 6 mesos, i una periodicitat quinzenal de les sessions.

2.2.3.2. Fases de l'acompanyament psicològic

Com en tot procés de suport psicològic, cal distingir entre diferents moments del procés: la fase inicial d'avaluació, la proposta de treball o contracte d'acompanyament, la intervenció i el tancament de l'acompanyament.

2.2.3.2.1. La fase inicial

Consisteix a recollir tota la informació necessària per comprendre el problema o situació que presenta la dona. Es tracta de construir amb ella un mapa en el qual puguem identificar quins aspectes socials, relacionals i personals li han impedit, en aquests moments, activar les seves capacitats per fer front a les situacions de canvi i que li poden generar patiment i malestar relacional.

Per a la construcció del seu mapa personal s'exploren els següents aspectes:

- ✓ Identificació del problema i o situació:
 - Recollida, a través del relat de la dona, de la hipòtesi que s'ha construït per trobar una explicació al seu problema.
 - Identificar les demandes implícites i explícites de la dona.

- ✓ Expectatives dipositades en la relació de suport:
 - Identificar la proposta de relació.
 - Identificar els models de vinculació preferents.

- ✓ Explorar el context familiar i social de la dona:
 - Identificar el rol que assumeix en els diferents contextos: social, laboral, familiar...
 - Valoració del suport social i de la xarxa relacional.

- ✓ Identificar les habilitats comunicacionals i relacionals.

2.2.3.2.2. La proposta de treball o contracte terapèutic

Un cop definit el primer esbós del mapa emocional, relacional (familiar i social) i cognitiu (creences i explicacions) que ajudi a trobar respostes a la situació que viu la dona i que constreny les seves possibilitats de creixement i d'afrontar dificultats, la psicòloga porta a terme una devolució en forma d'hipòtesi, comproment-se en el procés d'intervenció, sempre que es valori que compleix els criteris per al procés d'acompanyament psicològic des del context dels PIAD.

Es crea en aquest moment una situació de contracte en què s'especifiquen les condicions del procés d'acompanyament, les respectives responsabilitats, la durada aproximada, així com els passos del procés d'acompanyament psicològic.

2.2.3.2.3. *La intervenció en l'acompanyament psicològic*

L'objectiu de la intervenció rau en l'enfortiment i en la capacitació de la dona perquè arribi a resoldre la situació en què es troba, pugui acceptar aquells assumptes i adversitats inevitables de la vida, prevenir nous problemes i portar una vida activa, amb més autonomia i amb més capacitat de control i de presa de decisions en aquells contextos rellevants de la seva vida: respecte a si mateixa, a la família, a la parella, al treball i a l'oci.

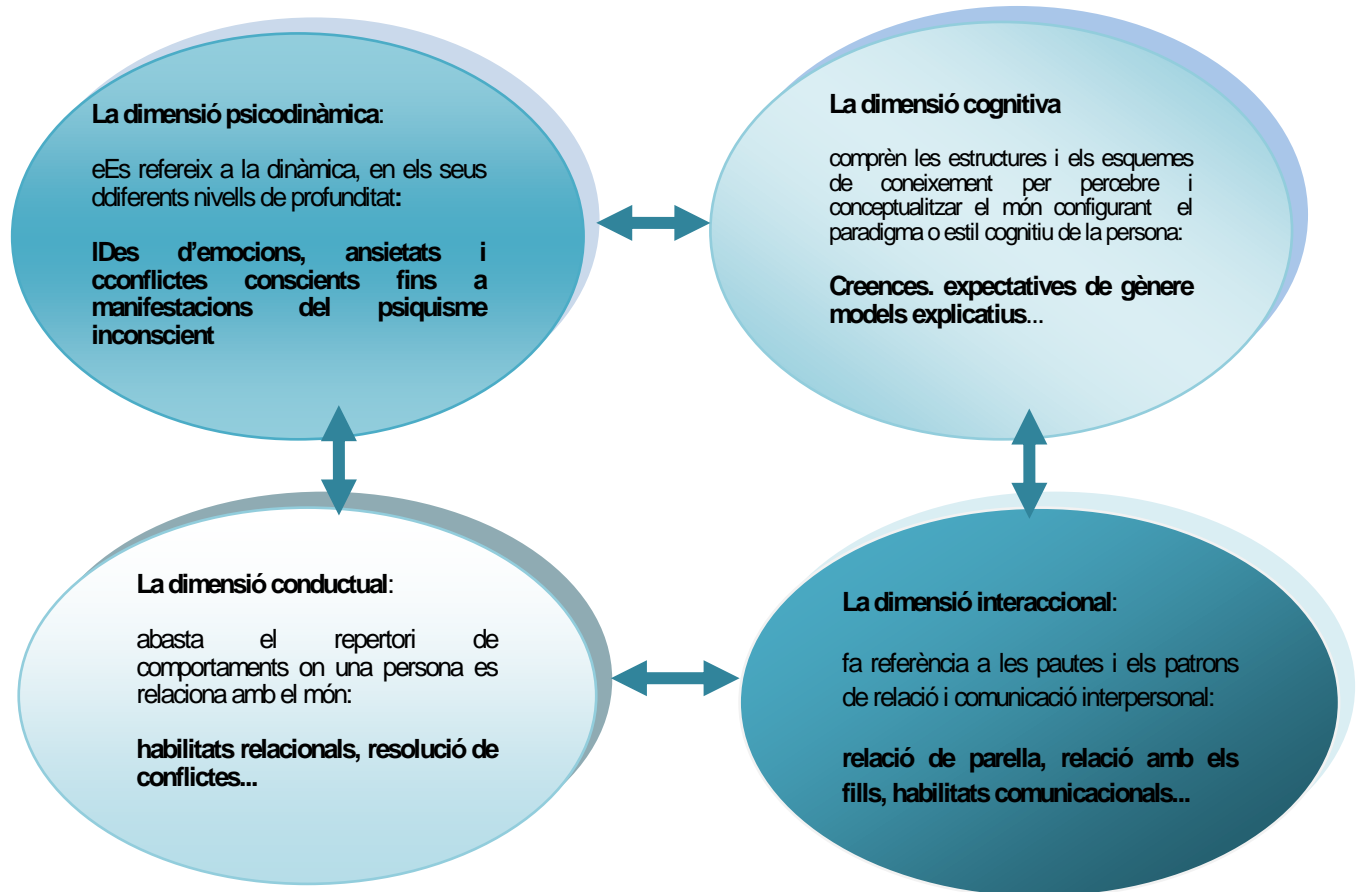
Estructuralment la intervenció és guiada per la revisió de tots aquells aspectes que han impedit o impedeixen a la dona la seva evolució i la seva capacitació per fer front a la seva situació personal, familiar i/o social, i que li generen patiment i malestar simptomàtic.

Abordem la intervenció des de cadascuna de les dimensions que integren la individualitat de la persona, tenint en compte la reciprocitat entre cadascuna d'elles i com la intervenció des de cada un d'aquests aspectes sempre acompanya un procés d'ajust necessari en les altres dimensions.

L'elecció d'un **Model Multidimensional** ens proporciona un suport conceptual important que ens permet tenir en compte l'àmplia gamma de determinants que operen sobre les situacions de les dones a la vegada que ens aporta la possibilitat de treballar des de les diferents dimensionalitats de la persona i amb l'abast de les tècniques i estratègies adequades per poder operar sobre les diferents dimensions del problema.

Des d'aquest plantejament de treball es procura que a través de l'acompanyament psicològic, la dona pugui:

- ✓ Mostrar la seva emocionalitat i rescatar les emocions que per creences de gènere i/o familiars i de parella es reprimeix o nega. El rescat del patiment negat li podrà aportar un creixement en la seva identitat com a dona en desbloquejar aspectes emocionals que li han estat negats.
- ✓ Identificar aquelles creences que han constret la seva potencialitat i responsabilitat com a dona. Així, en revisar els seus esquemes perceptius i els models explicatius sobre els quals ha construït i justificat les seves accions, els seus pensaments i les seves emocions, s'afavoreix una mirada més àmplia i crítica sobre la seva realitat i es potencien processos més esperançadors i capacitadors.
- ✓ Ampliar el seu repertori relacional per afrontar conflictes des d'una posició compromesa amb si mateixa i no a costa de si mateixa.

- ✓ Reconèixer els seus models relacionals preferents en les relacions de parella, com a mare, com a filla i en l'àmbit social. Descobrir les pautes de vinculació des d'una posició autocrítica i comprensiva (saber com s'han construït) permet ampliar el registre i alertar de patrons disfuncionals.
- ✓ Impulsar i ajudar a fer realitat el seu apoderament.

2.2.4. El lloc de les professionals en la relació d'acompanyament

L'epistemologia constructivista que sorgeix del plantejament del coneixement com un procés autoreferencial, situa en un primer pla la responsabilitat i l'ètica del professional.

El professional ja no pot pretendre separar les seves pròpies característiques personals de la situació que descriu, de la mateixa forma que el que descrivim no

està separat del que vivim. Les descripcions revelen més el lloc (la perspectiva i la vivència) de l'observador/a que la constitució d'allò descrit.

Tal com planteja Marcelo Packman⁸ a *Semillas de la cibernética*:

[...] el professional ja no és algú que, investit d'una identitat específica, descriu el sistema "des de fora", sinó algú que "co-construeix el sistema del qual ell també és participant", i més encara, el professional mateix emergeix com a tal a través d'aquesta participació i del tipus de instruments conceptuals que utilitza, genera, co-genera aquesta participació.

En aquest nivell, la trobada de la relació d'acompanyament és una trobada entre iguals, però la relació es asimètrica en el sentit de la responsabilitat: la professional s'observa a si mateixa alhora que participa en la construcció de la situació observada per prendre la responsabilitat de les seves construccions, és a dir prendre consciència dels criteris sobre els quals formulem les hipòtesis i reconèixer les premisses i els punts de vista que guien la nostra manera de construir el fenomen que observem.

Aquest plantejament ens obliga a una constant revisió de les nostres creences, emocions i accions que guien o determinen el treball psicològic, per tal que l'espai relacional que es construeix amb la dona li faciliti tots els elements i les condicions necessaris per al seu desenvolupament, l'exercici de la seva autonomia i, en definitiva, del seu propi apoderament.

⁸ VON FOERSTER, H. (1991). *Las semillas de la cibernética*. Barcelona: Gedisa.

Aquest document ha estat elaborat per:

Paula Lastra Pooley, psicòloga dels PIADs de Ciutat Vella i Sants-Montjuïc.

Sabina Benavente Serra, psicòloga dels PIADs d'Eixample, Les Corts i San Andreu.

Chantal Doyagüez Lopez, psicòloga dels PIADs de Sarrià-Sant Gervasi i Gràcia.

Marta Espinosa, psicòloga suplent dels PIADs de Les Corts, Sarrià i Gràcia.

Roser Mateos Perea, psicòloga dels PIADs d'Horta-Guinardó i Nou Barris.

Noelia Sintas Asensio, psicòloga del PIAD de Sant Martí.

Lídia Rodríguez López, coordinadora dels PIADs.

Bàrbara Roig Merino, tècnica municipal responsable dels PIADs.

Amb l'assessorament de Belén Albizu Soriano

Entitat gestora